

Boek recensie van Carlos Marichal, *Bankruptcy of Empire. Mexican Silver and the Wars between Spain, Britain and France, 1760-1810*, Cambridge Latin American Studies, Cambridge University Press 2008

Door Ewout Frankema, Faculteit Geesteswetenschappen, Universiteit Utrecht

In het begin van de achttiende eeuw leek het uiteenvallen van het Spaanse Rijk nog slechts een kwestie van tijd. Slepemde oorlogen in Italië en tegen de Republiek hadden de Habsburgse schatkist al in de zeventiende eeuw uitgeput en de economische concurrentie van met name de Republiek en Groot-Brittannië zette het Spaanse handelsmonopolie in Latijns Amerika en de Caraïben onder druk. Tot overmaat van ramp verloor Spanje tijdens de Spaanse Successieoorlogen (1702-1713) vrijwel al haar Europese bezittingen en besteedde een kleinzoon van Lodewijk de 14^e (een Bourbon) de troon. Toch duurde het nog meer dan een eeuw voordat de Latijns Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlogen het definitieve einde inluiden van het Spaanse Rijk.

In zijn nieuwste boek *Bankruptcy of Empire* beschrijft en analyseert Carlos Marichal de modernisering van de Spaanse staatsfinanciën, en vooral de zogenaamde *reformas Borbónicas* in de tweede helft van de achttiende eeuw. Hoe slaagde het verzwakte Spanje er in om grootscheepse hervormingen in het koloniaal fiscaal systeem door te voeren waarmee het tijdelijk herrees als militaire grootmacht? Welke rol was hierin weggelegd voor Spanjes rijkste kolonie Mexico (*Nueva España*)? En op welke wijze leidden de olopemde oorlogsschulden rond de eeuwwisseling uiteindelijk toch de val in van het Spaanse Rijk? Gebruik makend van de rijke historische literatuur over fiscale instituties en financiële hervormingen reikt Marichal ons een aantal verrassende perspectieven aan, die een nieuwe impuls geven aan het debat over de relatie tussen publieke financiën, staatsvorming, oorlogsvoering en lange termijn economische ontwikkeling.

Marichal verschaft de lezer een gedetailleerd inzicht in de wijze waarop de Spaanse kroon de belastingen en schuldfinanciering in haar rijkste kolonie (Mexico) vorm gaf. De belastingbasis werd vergroot door de afschaffing van een aantal handelsrestricties die de dynamiek van de koloniale economie lang hadden ondergraven. Maar de Spanjaarden werden ook geholpen door de ontdekking van nieuwe zilvermijnen in Mexico. Met de hernieuwde aanvoer van Mexicaans zilver liepen de overheidsinkomsten gestaag op, werden zowel de landdefensie en de oorlogsvloot versterkt en vergrootte de Spaanse kroon haar grip op de overzeese gebieden. Het Mexicaanse zilver werd bovendien ingezet om een lange reeks oorlogen tegen Frankrijk en Groot-Britannië te financieren, waarmee Spanje haar status als Europese grootmacht heroverde. Het meest opmerkelijke aan de Spaanse wederopstanding is volgens Marichal dat die zich voltrekt tegen de achtergrond van een reeks oorlogen en revoluties in de Atlantische wereld, waarbij Spanje's tegenstrevers hun belangrijkste Atlantische koloniën juist verliezen, in plaats van deze sterker aan zich te binden. Terwijl de Spanjaarden hun fiscale basis uitbouwden ten koste van de overzeese belastingbetaler, verloren de Britten de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog (1776-1783) die nota bene was ontketend door de invoering van nieuwe Britse belastingen. Marichal maakt vanaf de

eerste bladzijde duidelijk dat deze opmerkelijke wending in de Atlantische machtsbalans meer aandacht verdient dan die tot dusver heeft gekregen. Hij wijst daarbij fijntjes op een belangrijke stroming in de literatuur die betoogt dat democratische staten in het algemeen beter in staat zijn om belasting te heffen omdat 'representation' hand in hand gaat met 'public commitment'. Het succes van de fiscale hervormingen onder het absolutistisch bewind van de Spaanse kroon past niet in deze logica.

Hoe slaagde Madrid, in tegenstelling tot London, erin om zonder noemenswaardig verzet grote delen van het economisch surplus van hun Amerikaanse koloniën af te romen? Marichal laat zien dat de koloniale overheden gebruik maakten van uiteenlopende strategieën om overheidsinkomsten veilig te stellen. Belastingen voor de inheemse bevolking en rurale gemeenschappen werden veelal met repressie afgedwongen. Maar het hoofdstuk over de rol van de Katholieke kerk laat zien dat de adellijke en kerkelijke elites doorlopend giften en leningen verstrekten aan de koloniale en Spaanse overheid om de schatkist op peil te houden. Deze financiële transacties gebeurden op basis van vrijwilligheid, of wellicht nauwkeurig uitgedrukt, op basis van welbegrepen eigenbelang. Dit neemt niet weg dat de gemiddelde Mexicaan ijna tien keer zo veel afdraagt aan de schatkist als zijn noorderbuur in Brits Amerika. Waar Spanje haar imperium dus systematisch gebruikt om oorlogen te financieren, zijn de Fransen en Britten vooral op binnenlandse belastingheffing aangewezen.

Ruim veertig procent van alle Mexicaanse zilveropbrengsten worden rechtstreeks naar het Iberisch moederland doorgesluist. Het lijkt geen twijfel dat de Mexicaanse economie zwaar heeft geleden onder de uitvoer van zoveel kapitaal dat ook aangewend had kunnen worden voor binnenlandse investeringen en consumptie. Marichal trekt de lijn vanaf 1760 door naar het begin van de negentiende eeuw, wanneer de kosten van de Napoleontische oorlogen voortdurend oplopen en alles in het werk wordt gesteld om de inkomstenstroom uit Mexico nog verder op te schroeven. In 1810 breken de eerste onlusten uit in Mexico die het begin vormen van een (lange) onafhankelijkheidsoorlog. Er blijken toch grenzen te zijn aan de mate waarin je een samenleving op de proef kunt stellen. Een prachtig opgebouwde climax. Maar er zijn meerdere redenen om dit boek te lezen. Marichal schakelt op subtiële wijze tussen het macro-economisch en micro-historisch perspectief. De jaarlijkse belastingopbrengsten, defensieuitgaven en overheidsschuld worden in een kwantitatief en comparatief raamwerk geanalyseerd en aangevuld met puntige beschrijvingen van diverse actoren (edellieden, politici) en instituties (de Katholieke kerk, de Koninklijke Munt) die het systeem vorm gaven. De gekozen thematiek is uiteraard de moeite waard voor de historisch georiënteerde Latijns Amerika deskundige, maar ook voor liefhebbers van *global history*, *interdisciplinary history* en *institutional history*.

De belangrijkste omissie van dit boek? De vraag waarom de opstand van het Mexicaanse volk zolang op zich heeft laten wachten blijft toch grotendeels onbeantwoord. Was de greep van de politieke elite op het sociale leven zo sterk, haar verwevenheid met het imperiale belang zo innig, en haar onderlinge samenhang zo nauw dat haarscheuren in het politieke systeem uitbleven totdat het systeem zichzelf opblies? Of wisten lokale machthebbers toch lange tijd een acceptabele balans te vinden in het opleggen en weerstaan van nieuwe belastingvoorschriften van hogerhand? Het is niet ondenkbaar dat Marichal zich in een vervolg op dit boek nadrukkelijker over deze politiek-economische kwesties gaat buigen. Ik zou het van harte toejuichen.